

Юрій КОВАЛІВ – учений-літературознавець, педагог, поет, член Національної спілки письменників України.

Народився 13 квітня 1949 року в місті Біла Церква Київської області в робітничій родині. Там здобув шкільну освіту, певний час працював на заводі «Радіокераміка» токарем. Упродовж 1967–1971 років навчався на філологічному факультеті Київського педагогічного інституту імені Максима Горького (нині – Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова). Після закінчення вишу вчителював – викладав українську мову й літературу в сільських школах Білоцерківського району (Острійки, Мала Вільшанка), робив дописи до газети «Зірка» (1981). Закінчив аспірантуру Інституту літератури імені Тараса Шевченка АН УРСР (1981–1984, наукова школа Леоніда Новиценка), півтора десятиліття пропрацював у цій академічній установі, пройшовши шлях від молодшого до провідного наукового співробітника, захистив кандидатську (1985) і докторську (1995) дисертації. Викладав у Переяславському відділенні Київського педагогічного інституту імені Максима Горького, Всеукраїнському інституті підвищення кваліфікації педагогічних працівників,

Інституті підвищення кваліфікації вчителів імені Бориса Грінченка, Київському державному лінгвістичному університеті, Міжнародному інституті лінгвістики і права. Від 1998 року – професор кафедри нової української літератури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Автор близько 300 публікацій (критичних статей, рецензій, оглядів тощо), монографій «Романтична стилістика в українській радянській літературі 20–30-х років (Микола Бажан, Юрій Яновський, Олекса Влизько, Леонід Первомайський)» (1988), «Літературна дискусія 1925–1928 років» (1991), «Рух естетичної свідомості в українській поезії першої половини ХХ століття» (1996), «Українська поезія першої половини ХХ століття» (2000), «Празька школа: на крутосхилах від “філософії серця” до “філософії чину”» (2003), «Письменство “розстріляного відродження”: від літературних уруповань до Літературної дискусії» (2004), «Художня хроніка великої трагедії (Українська література періоду Другої світової війни)» (2004), «Літературна герменевтика» (2008), «Жанрово-стильові модифікації в українській літературі» (2012). Упорядкував і прокоментував 11-й том 12-томного зібрання творів П. Тичини (1988), видання (з передмовою Ю. Коваліва) «Поезії» Д. Фальківського (1988), «Вибране» Юрія Клена (1991), «Атом серця: Українська поезія першої половини ХХ століття» (1992, 1993), «Антологія української поезії другої половини ХХ сторіччя» (2001). Виступив упорядником і співредактором «Літературознавчого словника-довідника» (близько 75% статей; 1997, 2006), посібника «Абетка дисертанта: Методологічні принципи написання дисертації» (2009), наукового двотомника «Літературознавча енциклопедія» (2007) тощо, співавтором колективної монографії «20-і роки: дискусії, полеміки» (1991), «Історії української літератури ХХ століття» (1993–1995, відзначеної Шевченківською премією 1996 р.; друге видання – 1998), підручника й хрестоматії «Українська література» для 11-го класу (1998, 2001) та ін. Наразі подвижницьки працює над авторською 10-томною версією «Історії української літератури кінця ХІХ – поч. ХХІ ст.», шість томів якої вже побачили світ. Як поет заявив про себе 1963 року, публікуючись у періодиці. Автор збірок віршів «Трилисник» (1971), «Очима любові» (1980), «Чорний вершник» (2003), «Бермудський санскрит» (2009).

Один із засновників Товариства «Меморіал» імені Василя Стуса. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (1996), премій «Благовіст» (2005), імені Тараса Шевченка Київського національного університету (2009), імені Ірини Калинець (2016); відмінник освіти України (1996), заслужений працівник освіти України (2008); має Подяку Президента України (2009), Почесну відзнаку НСПУ (2014), пам'ятний знак «Переможець конкурсу “Читач року”» (2018) та ін.

* * *

Кашпани щезли з Хрещатика... Тепер хоч ридай, хоч смійся
Поміж скелетів камінних, що Києвом називалися.
В пополотніле небо впивається синій місяць,
І біле отруйне світло стікає в утробу звалищ.
Дніпра не питай. Немає. Витік, мов кров, з артерії.
Нині він схожий на Стікса в розщепленому античасі.
Тусується вурдалаччя, ламаючи стіни і двері,
І ціпеніє Лавра у сатанинській рясі.

* * *

Сьогодні опоночі місяць місить глизаве тісто.
Вони обростають шерстю, кігті відточені в них.

Задки сідають і виють по-вовчи на ціле місто,
І місто від жаху чмаріє, забите у чорний сніг.
Тіні шугають чорніші. Плями криваві на площах.
Не дай Бог, сюди заб'ється напівпритомне авто,
На розпал їдкою бенкету – така вовкулача проща,
І хто вже на неї потрапить, не вийде із неї ніхто.
Півні не проспівують – ні перші, ні другі, ні треті,
Бо жодного не лишилось. Та й ніким їх замінить.
Ранок таки настане. Про це напишуть в газеті.
Тільки забудуть сказати, що сонце загасло вмить...

* * *

Москаль повіяв... Спепеліли
Садки вишневі. Наче крук,

На чорнім камені могили
Регоче клятий Басаврюк.
Той регіт душу наскрізь виїв,
Коли (не літо, не зима)
У Києві шукаєш Київ,
А в Києві його нема.

* * *

Речення вулиць порожніх завершив ліхтар
знаком питання.
Куди ми йдемо? Хто нас чекає поміж
оглухлих вогненних крижин?
Прірва очей. Брила ночей, що навік
перекрила світання.
Залишки Бога останні. Чи, може, – наші з
тобою, де тіні бредуть навздогін.
Звідки ми в рідному краї – свідки явора,
зрубаного на дрова?
Кишло примарних рибин: бетонована кров з них тече.
З попелу бризки потятих листів затисли
блискавку слова,
Здатного осліпити, щоб зняти полуду.
Тому вони не прочитані ще.

* * *

Став на роздоріжжі:
Де я в сірій млі?
Зорі наче свіжі,
Та уже гнилі...
Нікого спитати.
Може, у сновид –
Їхне плем'я кляте
Затопило світ...
Стогнуть вовкулаки...
Поруділий сніг...
Лиховісні знаки –
Не втечеш від них.

* * *

Так само зникнеш ти, як виник.
Спивай свій келих і т. п.
Допоки пісковий годинник
До решти висипле тебе.
Чого ти прагнеш? Перероджень?
Повернень до глухих дверей,
Де, приголомшливе й порожнє,
Тебе чекає pantarei.

* * *

За рогом кожного дому – знову такий же дім.
Нанизуються обличчя вздовж вулиць на шворці сірій.
Тут навіть немає вітру. Та, мабуть, справа не в тім:
Сьогодні ладнаються гуси летіти в забутий вирій.
Їх проводить в дорогу самотня старезна верба.
Їх вона знову зустріне, як споконвіку зустрічала.
А втім, за тими гусьми тінь мерехтить голуба,

Неначе електророзряди, чи, може...
останній прочанин.

* * *

і тебе відпустив Господь
як відпускають гріхи
як випускають в'язнів на волю
як спускають пса з ланцюга
тепер ти Адаме
голий
як бубон
котись під три вітри
на всі чотири сторони
тішся Адаме
тепер ти
ніхто

* * *

Тільки зойкне година третя:
Чую, як в глибині в мені
Дуже тяжко бредуть дерева
І зітхають у напівсні.
Вони зникнуть й печальну правду
Заберуть в небуття чуже...
Я прокинусь о шостій ранку...
Краще б не прокидався вже!

* * *

Розпались гнізда на твоїм плечі –
Воно давно іржею запеклося.
Наш день, як ніч. Згадай, як уночі
Обабіч вікон зойкнуло волосся.
Вчитайся у потоки кам'яні,
В рубці розпуки і в рубці надії,
Допоки на останньому вікні
Останнє око не закам'яніє.

* * *

Я не перечу: іди туди, де виють жирні коти,
А хто з них кращий чи ні – то не судити мені.
В суцільний роздерирот зліпилися їхні роти,
І кожен прагне когось ковтнути у цій метушні.
Перформансів дерибан: на клан налітає клан,
Реклами в очах вищать – то симулякрів печать.
Прощай, я сам собі пан, дарма що подертий жупан.
Я знову самотній, як Бог, тому не питай про печаль.

* * *

Двері прочиниш: пустеля рудавого муру.
Вгору поглянеш: клоччя нависло рябе.
Вітер казенний насвистує пісню понуру,
Пронизує мур і коло муру – тебе.
Скулитись хочеться, зменшитись в цятку комахи,
Шпарку знайти, щоб ніколи тебе не знайшла
Чорна дзьобата рука, поступово зникати

В крихту малого, досі живого тепла:
Ти недосяжний тоді. В тобі проростає поволи
Зерно, що камені рве гарячим небесним стеблом,
Приборкує темні вітри, впокорує хмари сваволі:
В ньому прокинувся Бог,
як вибір між злом і між злом.

* * *

Що вдієш, як пора осіння,
Коли не гріє, не пече.
Лише стіна кукурудзиння
Нагадує про літо ще.
Її, здається, не перейдеш...
Ну, крок, ну, два – і вже нема,
З пленером вицвілим впереміж
Тебе заповнює мана.
І не питай: навіщо? звідки?
Розвіється, як дим, твій слід,
Лишивши місце для примітки,
Так – декілька порожніх слів.

* * *

Нарешті дорога добігла мети
Скільки зусиль і ось перед нами
Трава без трави вода без води
Земля без землі нулі між нулями
Які ельдорадо навкруг муляжі
Себе проковтнули клоновані шлунки
Смітник смітників ні живої душі
Ні Бога ні юдиних поцілунків
Над попелищем дітей і рибин
Зависла полуда масна і «пречиста»
...який режисер дадаєст сучий син
Зліпив цей пейзаж з мертвого тіста

З НАПІВЗАБУТОГО ЗОШИТА (1976–1980)

* * *

Твердо строфа ступає, наче римська когорта.
Дзвінко виблискують рими – короткі і точні мечі.
Постать кожного слова, цілеспрямована й горда.
Битва... вона неминуча. Опівдні вона чи вночі.

Хай там яка небезпека – тут не показують спини.
Пристрасть клекоче в грудях – прорветься вона за мить
Грізним обвальним потоком, що пробиває стіни.
Сили такої немає, щоб її зупинить.

* * *

Чорна кава, ніч лукава –
То як присок, то як лід.
Телефон скрутивсь на лаві
І сіріє, наче кіт.

Він шукав нас за світами
(Скільки різних роздоріж!).
Тінь від ліктя поміж нами
Пролягла, неначе ніж.

Ми тепер в одному полоні.
Всі замки злетіли пріч.
Місяць випав із долоні.
Розлилася кава. Ніч.

* * *

Надпито келих кришталевий.
Зірки заграли у вині.
Рішучі кроки королеви
Збудили сходи кам'яні.

І стрепенувся давній замок,
В тонкім передчутті завмер:
Чи він тепер під небесами...
Чи небо на землі тепер...

Немає значення. Навколо
Світи з'єднались навіки.
...і келих падає додолу.
...і розсипаються зірки.

* * *

Така вже байка – мов не байка:
Давно світліє (день при дні)
Малого сонечка кульбабка
В напіврозплющеному вікні.

Занурена в тонкі серпанки
Душа з надіями всіма.
Вже чути перші колісанки,
Хоча коліски ще нема.

Що має бути – не минути.
Вже час – немов напрутий лук.
Ген, промінці, як парашути,
Летять до губ, летять до рук,

Заповнюють твою світлицю –
На стінах «зайчик» виграє.
Вслухаєшся: тобі вже сниться
Маленьке сонечко твоє.

* * *

Поети виходять з дому,
Поети з великим серцем,
Яке вони прагнуть віддати
Зорям, людям і квітам.
Часто поетів стрічають
Холодні байдужі двері.
Часто поети додому
Вертаються в чорних урнах.

Поети з'являються рідко...

* * *

Люди кидають серця,
Наче якісь недопалки.
Вітри, що зривають афіші,
Граються тими серцями,
Ніби торішнім листям,
Скидаючи їх до купи
І розкидаючи врозтіч,
Аж доки двірник неквапно
Їх позгрібає і спалить,
Наче якийсь непотріб.

* * *

Людину розіпнути на хресті,
Умити потім руки і забути,
Мовляв, такого не було в житті.
То вигадка – Пилати або Юди.

Земля не збожеволіє тоді.
Що сором їй, коли одвіку всюди
Панує глум на кожному суді.
А судді хто? – звичайні собі люди...

Напоять землю сльози – не дощі.
Прокряче вкотре зголоднілий ворон.
Забрязкотять поквапливі мечі.
Сусіда знає, де таїться ворог..
Незрушний Рим: тут варяться борщі
І ллється кров... який у біса сором?

* * *

Хто повірив би, що серед дня,
Підійнявши куряву руду,
Налетіло чорне вороння –
Чорні яблука в зеленому саду.

Чорні яблука загупали в душі,
Щоб вона не ожила колись.
Автоматченки-безбатченки чужі
Кров'ю, як хотіли, упились.

ДВОМА ОЧИМА

З асфальту – знов на бездоріжжя.
І знову – хвища навкруги.
Дедалі важче і складніше,
Дедалі – більшають борги.

Як довго ми бенкетували!
Як довго тішили себе!
Дивилось небо і мовчало,
Завжди холодне й голубе.

Ми не навчилися жити досі
За тьму змордованих віків,
Хоч нам багато довелося
На світі збити каблуків.

Як часто хтивою фольгою
Пливли потьомкінські хатки,
Як символ щастя й супокою
Крізь погвалтовані віки.

Ми підміняли світ божками.
В тумані дикої снаги
Усіх, які були не з нами,
Ми корчували до ноги.

Шкода, не всіх покорчували,
Десь наша сила підвела,
Тому що чорні Кос-Арали
Не вкрали гордого чола.

Ми навчимо, як нас любити.
Ніхто перечити б не смів
Від дикуна до єзуїта,
Від гільйотин до Соловків.

Славетний шлях!.. В елеїнім чарі
Чимало визріло вовків,
Що випускали яничарів
На рідну землю і батьків.
То – мудро. То – в ім'я любові

Гула сталева заметіль:
Не може істина без крові,
Історія – без божевіль.

Вона не відає терпіння.
Нема Тиберія, проте
Калігула з його насіння
На людські голови росте.

Він серед нас. Та що казати...
Сталевий прохрипить наказ –
І ми, вхопивши автомата,
Підіймемо його на брата.
Бо еретичний брат у нас.

Чи в золоті, чи в позолоті
Усі ми світові – чужі.
Лаштунки зірвано і годі
Балансувати на ножі,
Коли спадають міражі
І твань лишається на споді.